

שׁוֹ"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 28

דיני ספירת העומר

נצטוונו בתורה "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהינה"¹, ולמדו חז"ל שכוונת התורה שיש להתחיל לספור את העומר למחרת יום טוב ראשון של פסח, דהיינו בתפילת ערבית של מוצאי יו"ט ראשון של פסח, וסופרים במשך שבעה שבועות, וביום החמישים הוא חג מתן תורה, חג השבועות.²

ספירה זו נקראת ספירת העומר משום שבאותו יום, למחרת יו"ט ראשון של פסח, היו מקריבים בבית המקדש את קרבן העומר. ובזמננו שאין מקריבים את קרבן העומר, נחלקו הראשונים אם מצוות הספירה נוהגת מהתורה גם בזמננו, לרוב הפוסקים היא מדרבנן זכר למקדש³. ולכן מיד לאחר הספירה מתפללים שיבנה בית המקדש במהרה, ונקריב קרבנות, ונוכל לקיים את מצוות העומר, וספירת העומר כתיקנה⁴.

אם מתפלל בשקיעה, ועדיין לא הגיע זמן צאת הכוכבים, יכולים למנות העומר בברכה, ולכתחילה יחזרו וימנו שוב בביתם אחר צאת הכוכבים בלא ברכה¹⁷. אם מתפלל מפלג המנחה (לפני השקיעה) - לא יברך, אלא יברך ויספור אחר צאת הכוכבים, ומכל מקום טוב שיספור גם אז בלא ברכה, שאם ישכח לספור בלילה לא יפסיד את שאר הימים¹⁸.

אדם שנשאל מחברו כמה היום לעומר, ובטעות ענה לו, באיזה מקרים יכול לשוב ולספור בברכה באותו הלילה?

מי שטרם ספר בעצמו, והגיע זמן ספירת העומר ושאלו חברו כמה ימים היום לעומר, צריך שיאמר לו "אתמול היה כך וכך". טעם הדבר הוא שאם יאמר לו את הספירה של היום - יצא ידי חובת הספירה של אותו יום ולא יוכל לספור אחר כך בברכה¹⁹.

אולם ישנם כמה מקרים שבהם יכול למנות שוב באותו לילה בברכה:

אם אמר רק את מספר הימים בלי לומר היום כך וכך²⁰. אם כשענה לחברו התכוון במפורש שלא לצאת ידי חובת המצווה, בוודאי שיכול לספור בברכה²¹.

וכן אם אמר "היום כך וכך ימים" ולא הזכיר את מספר השבועות, יכול לחזור

משום שכתוב בתורה גם חיוב ספירת הימים, 'תספרו חמישים יום'⁹, וגם חיוב ספירת השבועות 'שבעה שבועות תספר לך'¹⁰, ולכן מונים גם ימים וגם שבועות¹¹.

מה הדין אם לא מנה כראוי את הימים והשבועות, אלא רק את הימים או להיפך?

אם מנה ימים בלבד בלי שבועות - צריך לחזור ולמנות כראוי, אך בלא ברכה¹².

ואם מנה את השבוע בלבד ולא הזכיר את הימים כלל - צריך לחזור ולמנות שוב כראוי, ויברך שוב על הספירה¹³.

ובאמצע השבוע שמזכירים בספירת השבועות גם ימים, כמו ביום השמיני שאומר היום שבוע אחד ויום אחד, אם לא אמר את מנין הימים אלא רק את השבועות, יצא ידי חובת מצוות הספירה, כיון שהזכיר גם ימים בתוך ספירת השבועות, ואין צריך לחזור ולספור שוב¹⁴.

המתפלל ערבית מפלג המנחה או מהשקיעה האם יכול לספור העומר בברכה?

לכתחילה יש לספור את העומר בזמן צאת הכוכבים (כרבע שעה אחר השקיעה)¹⁵, כדי לברך על הספירה בזמן שהוא ודאי לילה על פי ההלכה¹⁶.

כיצד ינהג אדם שאינו מבין את השפה בה נאמרת הספירה, או שאינו מבין את משמעות הספירה?

מצווה על כל אחד לספור 'ספירת העומר' בעצמו שנאמר 'וספרתם לכם'⁵. ולכן חייב להבין את המילים שמוציא מפיו, את מניין הימים לספירה ואת מניין השבועות. ואם אינו מבין, אפי' שסופר בלשון הקודש, לא יצא ידי חובת הספירה⁶.

ולכן בבית הכנסת שיש לועזים שאינם מבינים לשון הקודש, יאמר השליח ציבור את הספירה גם בשפה המדוברת שם והמובנת לכולם, לאחר שמונה בלשון הקודש, כדי שיוכלו גם הלועזים לחזור ולמנות אחריו ויבינו את ספירתם.

מכל מקום, אין צריכים לתרגם גם את הברכה עצמה, ויוציאים ידי חובה אם ברכו בלשון הקודש אפילו שלא מבינים את פירוש הברכה, ככל שאר התפילות, ורק הספירה עצמה דינה שונה⁷.

מדוע מונים גם ימים וגם שבועות?

בספירת העומר מונים ימים ושבועות, ומהיום השביעי שנשלם שבוע אחד, מוסיף היום שבעה ימים שהם שבוע אחד, וביום השמיני מוסיף שהם שבוע אחד ויום אחד, וכן הלאה⁸. והטעם,

12 משנ"ב שם, ודווקא בימים שבהם נשלמים השבועות, כמו ביום השביעי וביום ארבעה עשר יום, ובשאר ימי השבוע אינו חוזר אם החסיר מנין השבועות.
13 משנ"ב שם, ושעה"צ ס"ק יא.
14 משנ"ב ס"ק ט, וס"ק יא.
15 שו"ע סימן תפט סעיף ב.
16 משנ"ב ס"ק יד.
17 משנ"ב ס"ק טו. ובאור הלכה ס"ג ד"ה מבעוד יום. וכן משמע בבית יוסף.
18 שו"ע סימן תפט סעיף ג. ובאה"ל שם.
19 שו"ע סימן תפט סעיף ד, ומשנ"ב שם ס"ק יט. ועיין עוד באה"ל ס"ג ד"ה מבעוד יום.
20 משנ"ב שם ס"ק כ.
21 משנ"ב שם ס"ק כב.

1 ויקרא (כא טו).
2 גמ' מנחות (סה:).
3 בית יוסף תחילת סימן תפט, ובאור הלכה בתחילת הסימן ד"ה לספור העומר.
4 משנ"ב ס"ק י.
5 שו"ע סימן תפט סעיף א.
6 משנ"ב ס"ק ה. ושונה משאר המצוות כמו קריאת שמע, וקריאת מגילה שאפי' אינו מבין הלשון יוצא ידי חובה. ע"י שעה"צ ס"ק ו.
7 משנ"ב שם.
8 שו"ע ס"י תפט סעיף א.
9 ויקרא כג טז.
10 דברים טז ט.
11 משנ"ב ס"ק ז.

ולספור בברכה. אמנם לעיל ראינו שבאופן זה יוצאים ידי חובה בדיעבד, אך כיוון שלתחילה ראו שלא לעשות כן, אזי כשאמר בלשון זאת לחברו הוכיח שהתכוון שלא לצאת ידי חובה; וכאשר יש כוונה חיובית שלא לצאת, אף הסוברים שמצוות אינן צריכות כוונה מודים שאין יוצאים בכך ידי חובה.²²

למרות יוצאי דופן אלו, לכתחילה נוהגים שלא להזכיר את מניין הימים עד לאחר הספירה בברכה. לכן, ראוי להיזהר בליל ל"ג בעומר שלא לומר "היום ל"ג בעומר" עד לאחר הספירה בברכה.

כיצד תנהגנה הנשים במצוות ספירת העומר?

הואיל וספירת העומר היא מצווה שהזמן גרמא, שתלויה בזמן, נשים אינן חייבות במצווה זו.²³ יש שכתבו, שנשים מבנות אשכנז שנוהגות לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא, אם רוצות, יכולות לספור את העומר בברכה.²⁴ וצריכות להקפיד מאד שלא לשכוח אף יום, ויעשו לעצמן כל מיני תזכורות על מנת לא לשכוח אף יום מימי הספירה.²⁵

אולם הרבה אחרונים כתבו שאף לנוהגות לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא, לא נהגו נשים למנות העומר כלל, ואף הרוצות לספור העומר לא תברכנה מכמה טעמים.²⁶ וכ"ש נשים ספרדיות שאינן מברכות על קיום מצוות עשה שהזמן גרמא, שאינן רשאיות לברך על הספירה.²⁷

ועל פי הזוהר הקדוש²⁸ וכתבי האר"י ז"ל²⁹, אין לנשים לספור כלל את העומר, אפי' בלא ברכה, משום שאין להן שייכות במצווה זו.³⁰

האם מותר לדחות את הספירה לאחר שיאכל ארוחת ערב, או אדם הנמצא בעבודה בזמן הספירה, או עסוק בדבר אחר, האם יכול לדחות את הספירה, או צריך לספור מיד? לכתחילה אדם שאין לו מניעה, ישתדל

להתפלל ערבית מיד בצאת הכוכבים, ומיד לספור את העומר.³¹

אולם אדם שיש לו מנין קבוע שמתפלל בו, יכול לדחות את הספירה.³² וכמו כן אם ביקש מחברו שיזכיר לו לספור את העומר, או ששם תזכורת או שעון מעורר שיזכיר לו, ג"כ יכול להמשיך במלאכתו ויספור אח"כ.³³

אולם, אם אין לו מנין קבוע, או שאין לו מי שיזכיר לו, צריך להפסיק מיד שהגיע זמן הספירה את מה שעוסק בו, ולספור את העומר בברכה אחר שיקרא קריאת שמע, ואחר כך ימשיך במלאכתו.³⁴

אדם ששכח לספור את העומר לילה אחד, או מי שאינו זוכר את ספר את העומר בלילה, מה יעשה כדי שיוכל להמשיך ולספור בברכה בכל הלילות?

השוכח לספור את העומר, אם נזכר במשך הלילה עד עלות השחר, יכול לספור את העומר בברכה,³⁵ אולם אם עלה השחר³⁶ יספור בלא ברכה, וכן אם נזכר במשך כל היום עד השקיעה יספור בלא ברכה,³⁷ ואז בשאר הלילות יכול להמשיך לספור בברכה.³⁸ ואפי' אם נזכר אחרי השקיעה, יכול לספור עד כשלוש עשרה דקות אחר השקיעה בלא ברכה, ומכאן ואילך יכול לספור בברכה.³⁹

ואם לא ספר יום שלם, ולא נזכר עד שהגיע הלילה, או שטעה בספירתו ולא תיקן, מכאן ואילך לא יספור שוב בשאר הלילות בברכה, אלא ימשיך לספור בשאר הלילות בלא ברכה.⁴⁰ ואם מסופק אם ספר במשך היום או הלילה, למרות שעבר היום, יכול להמשיך לספור בברכה, למרות שאינו בטוח שספר.⁴¹

וכמו כן אם יש ספק בהלכה אם יצא ידי חובת הספירה, כגון שספר שלא כראוי לכתחילה, וזהו דין שנוי במחלוקת, בכל אופן אם לא תיקן עצמו במשך היום יכול להמשיך לספור בברכה.⁴²

עצות לימי ספירת העומר, שלא ישכח לספור:

ראוי לכל אחד להשאיר תזכורות במשך לילות הספירה, שיזכירוהו לספור את העומר בברכה בלילה, ובכך ימנע משכחה.

כמו כן נהגו רבים למנות שוב את העומר לאחר שחרית ומנחה, כדי שאם ישכח בכל זאת לספור בלילה, יוכל לסמוך על הספירה של היום כדי שיוכל להמשיך לספור בברכה.⁴³

אדם שהתבלבל בספירה, או במקרה שברך ואחר הברכה שכח כמה היום לעומר, מה יעשה?

יש להקפיד קודם שמברך לברר כמה סופרים היום, ורק אח"כ יברך, כדי למנוע הפסק.⁴⁴ אולם אם ברך ואינו זוכר כמה מונים היום, יכול להמתין ולשמוע מחברו כמה הוא מונה ולספור אחריו, ואין צריך לברך שוב, וכן יכול לחפש בסידור או בלוח שנה, ובדיעבד אינו נחשב להפסק כל שעוסק בכירור היום שצריך לספור.⁴⁵

אם הפסיק בדיבור, או שהה זמן שהוא יותר מכדי דיבור ולא עסק בכירור כמה סופרים היום, צריך לחזור ולברך כשירצה לחזור ולספור שוב.⁴⁶ ואם ספר בטעות יום אחר, אם נזכר מיד, תוך כדי דיבור (תוך כדי שיעור זמן שיכול לומר "שלום עליך רבי" - פחות משלוש שניות), יתקן מיד את הספירה, ואין צריך לברך פעם נוספת.⁴⁷

אולם אם לא הספיק לתקן בזמן זה, צריך לברך שוב ולספור כראוי.⁴⁸

כיצד ינהג קטן (פחות מבן י"ג שנים ויום) ששכח למנות יום אחד, האם יכול להמשיך לספור בברכה?

מצווה לחנך את הקטנים למנות את העומר, כמו בכל המצוות.⁴⁹ אולם קטן ששכח לספור יום אחד יכול לסמוך על הראשונים שסוברים שספירת העומר אינה חטיבה אחת אלא כל יום ויום היא מצוה חדשה, משום מצוות חינוך, ורשאי להמשיך למנות בשאר הימים בברכה.⁵⁰

37 שו"ע סעיף ז.
38 משנ"ב ס"ק לד.
39 שערי תשובה ס"ק ד בשם ברכ"י, וכן משמע במשנ"ב ס"ק לח. וכתבו האחרונים שבאופן זה יקפיד שלא ימנה כלל לפני השקיעה בכל ימי הספירה, הואיל והחשיב זמן זה כהיום שלפני כן, ולא יהיה כרתתי דסתרי.
40 שו"ע שם.
41 משנ"ב ס"ק לח, משום שיש ספק ספקא, שמא ספר את העומר, ואפי' אם לא ספר, אולי ההלכה שכל יום נחשב מצוה אחרת בפני עצמה ואפי' אם דילג יכול לברך.
42 משנ"ב שם, ג"כ מטעם ספק ספקא.
43 עפ"י שו"ע סעיף ז.
44 משנ"ב ס"ק כט.
45 שו"ע סעיף ה, ומשנ"ב ס"ק כט. ומשנ"ב סימן רו ס"ק יב.
46 ככל דיני הפסק בברכות ע"י שו"ע סי' רו ומשנ"ב שם ס"ק יב.
47 שו"ע סעיף ז.
48 משנ"ב ס"ק לב.
49 ע"י בהלכות נטילת לולב, שו"ע סימן תרנו סעיף א.
50 חזו"ע הלכות ספירת העומר סעיף ו. כעין מש"כ המשנ"ב ס"ק לח.

22 משנה ברורה שם; שער הציון ס"ק כח.
23 משנ"ב ס"ק ג.
24 מג"א ס"ק א, הובא במשנ"ב ס"ק ג. וכך נהגו הנשים בבית הגר"י קנייבסקי (אורחות רבינו ח"ב עמ' צד) ובבית הגר"י פישר (אבן ישראל ספירת העומר אות י').
25 משנ"ב שם.
26 משנ"ב ס"ק ג. וכן נהגו הנשים בבית הגר"ש א"עירבך (הליכות שלמה הלכות תפילה פט"ז ארחות הלכה הע' 95).
27 כמש"כ בשו"ע סי' תקפט סעיף ו.
28 הובא במג"א ס"ק א.
29 הובא בשו"ת רב פעלים ח"א בקונטרס סוד ישרים סימן יב.
30 חזו"ע דיני ספירת העומר סעיף ה, ופסקי תשובות ס"ק ז.
31 רמ"א בשו"ע סעיף ד, ומשנ"ב ס"ק ב.
32 כמו שיכול לעשות מלאכה קודם קריאת שמע.
33 משנ"ב ס"ק כג.
34 משנ"ב ס"ק כג וס"ק כה.
35 שו"ע סימן תפט סעיף א.
36 כמו בחנוכה משנ"ב סימן תרעג ס"ק יא, ובקריאת מגילה משנ"ב סימן תרפז ס"ק ג.